

Матеуш НОВАК

“НА ПОЛЕ БОЮ ВИХОДЖУ САМ”

У театральному середовищі України ім'я цього актора, незважаючи на його молодість та “неагресивну” піар-кампанію, встигло стати лідером в царині європейського монотеатру, стати синонімом унікальності акторського обдарування митця. Попри обмежений репертуарний список актора (пощастило побачити наживо лише дві вистави: “Спереду та ззаду” К. Збішевського, режисер Станіслав Недзієвський, реалізовано завдяки стипендії мера Любліна; “Жертва” – на основі спогадів Пйотра Возняка “Запльований карлик реакції” у режисурі Станіслава Недзієвського, Театр Т 1, Люблін – драма про сталінські репресії в Польщі), моновистави вражають кількістю міжнародних нагород. Так, “Спереду та ззаду” була показана на міжнародних театральних фестивалях в Албанії, Вірменії, Чехії, Кувейті, Монголії, Словаччині (чотири рази), в Туреччині та Україні (п'ять разів). Неповний список нагород: премії “Найкращий молодий митець” на 13-му Міжнародному театральному фестивалі “Saint Muse” в Улан-Баторі (Монголія), “Найкраща чоловіча роль” на 13-му Міжнародному фестивалі монодрам “ALBAMONO” (Албанія), нагорода за найкращу презентацію фестивалю на 12-му Національному огляді сучасної монодрами у Варшаві, персональна премія Богуслава Кирека (48-й Міжнародний Вроцлавський фестиваль театру одного актора) та ін...¹

Перелік нагород тут зумисне припиняю. Однак, хочу зауважити: попри значну популярність митця (хоча, як зазначалось вище, у вузьких професійних колах), сьогодні нелегко в інтернет-джерелах знайти, окрім інформаційних повідомлень, ґрунтовніші театрознавчі дослідження про нього, скажімо рецензії, інтерв'ю, творчі портрети, нариси (винятком є публікації в оглядових статтях фестивалю жіночих монодрам “Марія” у часописі “Просценіум”). Користуючись короткою присутністю Матеуша у Львові, про-

Матеуш Новак у моновиставі “Спереду та ззаду” К. Збішевського. Автори постанови – С. Недзієвський, М. Новак, Польща. XII Міжнародний театральний фестиваль жіночих монодрам “Марія”, 2015 р. Світлина Віри Федорук.

¹ <https://domaktera.kharkiv.ua/shows/speredi-i-szadi>

поную Вашій увазі його автобіографічну оповідь, яка, признаюсь, шокувала (як і його творчість) максимальною відвертістю та мірою трагічності долі цієї молодой людини. Тож виявляємо його світоглядну позицію, сягаємо глибин психології творчості.

Світлана Максименко: *Ми мало знаємо Твою біографію. Може, розпочнемо з неї?*

Матеуш Новак: Я народився 23 серпня 1986 року. У Харкові навіть є станція метро “23 серпня” (*Посміхається. Це день визволення Харкова в часі Другої світової війни – С.М.*). Моя мама, Ірена, походить з села, що називається Ельжбета (*Єлизавета – С. М.*). Це на Сході Польщі, Люблінське воєводство. Отож, я хлопець з Ельжбети))) Свого рідного батька не знаю. Народився в Ополю Люблінському, там прожив кільканадцять дуже важких років. Це депресивна територія, ніяких перспектив для мешканців там немає. Люди замкнені, заздрісні...

С. М.: *Як же за таких обставин могла виникнути сама ідея ТЕАТРУ?*

М. Н.: Жили ми у тяжкій нужді, біді. Партнер моєї матері був затягнутим пияком, крав гроші у матері, пропивав їх. В сім’ї були малі діти, якими треба було опікуватись, село завжди потребує важкої фізичної праці. Натомість той чоловік знущався наді мною: фізично і морально. Коли мені виповнилось вісімнадцять років, я подав на нього позов до суду. І виграв! Тоді ж виявилось, що він – не мій рідний батько. Раніше я цього не знав...

С. М.: *Скільки років це тривало? Яку позицію тут займала мати?*

М. Н.: Це тривало десять років. Мати його теж боялась. Я зараз її зрозумів і пробачив усе. І сам з цього зрадив, бо мама є мама...

С. М.: *Це важливо, насамперед, для Твого здоров’я і майбутнього життя.*

М. Н.: Так, але в ті роки я змушений був тікати світ за очі: від бід, знущань, побиття.

С. М.: *Як Ти навчався у школі?*

М. Н.: Дуже добре! У мене хороша пам’ять. Я все швидко запам’ятовував, учився легко, мав добрі оцінки. Щоб не бути вдома, брав участь у шкільних гуртках художнього читання та радіо, писав до шкільної газети... Розклад був таким: уроки у школі закінчувалися о 12 годині. Як приходив додому (жили ми близенько), то одразу Новак (материн партнер) заганяв мене до праці. А від 16-ї до 18-ї години ходив на театральний гурток, після повернення діставав від вітчима традиційні “порції” хльости.

С. М.: *А як Тобі велося з однокласниками?*

М. Н.: Звичайно, зараз усвідомлюю, що був іншим, виділявся... Вчителі цінували мене, а однокласники – ні. З дому втікав у шкільні гуртки в пошуках середовища любови, визнання, тепла. І тут мушу

сказати про мою неймовірну вчительку – полоністку Беату Ришковську-Стефанек. У четвертому класі початкової школи вона сказала: “Матеуше, ти маєш йти на конкурс художнього читання!”. Мені було тоді одинадцять років, я одразу погодився))) Ті конкурси так мені сподобалися, що потім я брав участь майже у всіх! Допомогала дуже пані Беата (навіть тоді, коли народила дитину і була у декретній відпустці). Другою формою моїх втеч з дому був костел: я служив там три роки міністрантом.

С. М.: *Ти глибоковіруюча людина?*

М. Н.: Я християнин, але не католик. І власне тоді почав ходити до міської бібліотеки, де особливо зацікавився книжками, занесеними до реєстру на списання. Серед них знайшов там книжку професора Тадеуша Малака з Краківської театральної школи під назвою “Театр одного актора”. У ній йшлося про початки театру одного актора в Польщі. Мене вразили описи двох вистав: “Пан Тадеуш” Данути Міхаловської та “Мальована вежа” Войцеха Семьона. Автори наголошували: увагою глядної зали заволодів один-єдиний актор на сцені, панувала мертва тиша! І я собі подумав: “Холера, я теж так хочу!”

С. М.: *Скільки Тобі було років?*

М. Н.: Тринадцять! І ось як було далі (*Сміється*). Пішов я до Будинку культури після уроків, заходжу... Там сидять при столику якісь пані, п’ють каву. А я до них чемно: “Добрий день. Мене звали Матеуш Новак. Чи хтось тут міг би мені допомогти зробити театр одного актора?” Вони отетеріли і... зателефонували до школи із питанням: чому я зараз не на уроках?

С. М.: *Але ж “добрі” пані...*

М. Н.: Але серед них була одна чуйна. Вона дала мені пізніше знати, що до нас приїздить фахівець із монотеатру – Катажина Жепа, з воєводського осередку культури в Любліні. Я зараз їй дуже вдячний за все. Тоді ж я й познайомився з нею, але ні до чого ми не домовились. Після закінчення гімназії в Ополі я замислився: що робити далі? Як залишуся тут, то просто помру. Терпіти биття вітчимове я вже не міг. На той час було в мене дві спроби самогубства...

С. М.: *А в родині були ще інші діти? Як до них ставились?*

М. Н.: Так... Вони були молодші, це були його діти. Я був найстаршим. Мені перепало найбільше. Але усі терпіли його хамство, агресію. Я мав проблеми зі здоров’ям: головні болі, шлункові, неврози, часто лежав у лікарнях. Вітчим звинувачував мене у симуляції. Це було щось страшне.

С. М.: *А як далі було у школі?*

М. Н.: Згодом шкільні вчителі почали зловживати моєю акторською активністю: вимагали, щоб я виступав раз по раз на якихось заходах – де треба і де не треба. Насправді, у гуртку художнього читання

мною займались дві – три особи, а решта – звітували в школі, мовляв: це їхня заслуга. Коли почав відмовлятися, то викликав відповідну реакцію. Одна з учительок вигнала мене з акторського гуртка. Мотивація? Я виступав з програмою не під її керівництвом!

С. М.: *Уявляю Твій стан...*

М. Н.: Для мене це був кінець світу. Бо вітчим мене щоразу бив, коли я повертався з гуртків. Участь у них супроводжувалась моїми моральними та фізичними стражданнями... У такому вкрай знервованому стані я наступного дня пішов до директора школи і розповів про цю ситуацію, сказав про свої виступи, показав нагороди, а тут раптом така кара... За що?

С. М.: *А мама не ходила захищати Тебе?*

М. Н.: Тільки тоді, коли її туди викликали. Вона завжди вибачалась, була у пригніченому стані, в ролі жертви, обіцяла, що поговорить зі мною... Потім просила мене не “пискувати” до вчителів...

С. М.: *Ти справді “пискував”?*

М. Н.: Я мав власну позицію, захищав скривджених, перед ким завгодно: перед вчителями чи однолітками, доводив свою правду))) Так от, коли я тоді поскаржився директору, він... став на мій захист і покарав ту вчительку. Це був якийсь злам в історії школи! Такого раніше не було: усе справедливо, правда на боці школяра?! Зрозуміло, це викликало відповідну реакцію в педагогічному колективі. Мене почали шантажувати, примушували вибачитись перед тією вчителькою, занижували оцінки. Я ж був претендентом на червоний диплом, вчився у дев'ятому класі, мені залежало на балах у випускному табелі: хотів неодмінно вирватись з “батьківського” дому, поїхати з Ополя до Любліна...

С. М.: *І Ти вибачився?*

М. Н.: Так, вибору не було. Йшлося про дві важливі оцінки, які б я не отримав без “вибачень”. Тому зробив це формально (зараз би ніколи в світі так не вчинив), хоч і в бридкий спосіб! Але тоді я таки отримав червоний диплом... Ніколи не забуду прощальні слова віце-директорки нашої школи, пані Ельжбети Богач, яку досі страшенно шаную (хоч її усі боялись, бо вона була вимогливою, з власною позицією): в нашій школі такого учня не було, а, може, й не буде. А ще – вона мною пишається, хоч і не допомагала мені, бо знала: мушу дати собі раду сам!

С. М.: *А що далі?*

М. Н.: Після закінчення гімназії в Ополью вдалося виїхати до Любліна. А там знову світ мій завалився... Хоча й потрапив на

навчання до найкращої державної журналістсько-театральної школи-лідера. Всі учні захоплювались процесом навчання, а мені це видавалось показним, штучним, нецікавим. Жив я в інтернаті: від понеділка до п'ятниці там влаштовували пиятики, куріння, гулянки; розмаїта аудиторія (від села – до вихованців з дитбудинків), “свобода”. Але ми робили все це приховано від вихователів! На вихідні, коли приїздив додому (віддаль – за 50 кілометрів), то традиційно мене там чекала важка фізична сільська робота, а

Матеуш Новак у монодрамі “Спереду та ззаду” К. Збішевського. Автори постанови – С. Недзієвський, М. Новак, Польща. XII Міжнародний театральний фестиваль жіночих монодрам “Марія”, 2015 р. Світлина Віри Федорук.

потім – вітчимові кулаки. Ті три роки в Любліні були вар’ятством! Почав погано вчитись, мав низькі оцінки, стало нецікаво, але закінчив я ту середню школу. Вважаю, що це був змарнований час.

С. М.: Як щодо театру в той час?

М. Н.: Я казав: ще раніше, в Ополі, я познайомився з пані Катажиною Зайонц (тепер – Жепа), і, вже навчаючись у Любліні, розшукав її у воєводському культурному осередку. Вона там працювала. Пані Катажина мене пам’ятала і знову зацікавилася мною: давала інформацію щодо театрів, конкурсів, лабораторій, заходів, того, що мене могло зацікавити. Це відбувалось паралельно з навчанням у тій державній журналістсько-театральній школі. Тоді, там само, я зацікавився роботою Центру культури в Любліні, де проводила навчання пані Халіна Томашевсько-Коронацька: вона була постаттю містичною, довкола неї ходили легенди (мовляв: зла, недобра, стара, безкомпромісна, багато курила). А мене це не лякало: чим гірше, тим краще! (Сміється) Зустрів я її біля входу і – до неї: Ви – пані Халіна Томашевсько-Коронацька?

Вона: Так!

Я: Пані тут проводить заняття, можна до Вас?

Вона (з притиском): Прошу!

Пішли ми нагору, заходимо до зали, вона показує мені на сцену. Я стаю у центрі і читаю вірш Тадеуша Ружевича “Ружа”...

Вона (по закінченні): Матко Боска (Матір Божя – С.М.), все погано-погано-погано!!! Кожне слово – глупе, безнадійне, без сенсу!

С. М.: Так одрізала... А що Ти їй у відповідь?

М. Н.: Почав ходити до неї на заняття (Сміється). Став її найвірнішим учнем, доки вона працювала (була вже немолодою, мала понад 60 років). Для мене ж це було послідовною перемогою над самим собою. Правда, коштувало це мені чималих нервів, але відчував, що вона не залишить справу на пів дорозі, їй залежало на результатах роботи зі мною. Люди ж утікали від неї, а я бачив перспективність нашої співпраці. І дійсно, вона навчила мене культури мови, розуміння тексту, підтексту, хоча не змогла зняти фізичну скутість, блоки (мої нерви були “на межі”). Тому замислив йти далі. Ходив по Любліні, шукав, розпитував: чи ніхто не має наміру створити Театр одного актора? Нікого не знаходив... Закінчив середню школу і вирішив вступати до театральної. Для цього добирався автостопом (не мав за душею ні копійки, холодний-голодний, у транспорті їздив “зайцем”) до Варшави, Кракова. Ходив по театрах, щось шукав, захоплювався побаченим, інколи спектакль місяцями не давав мені спокою... Був переповнений емоціями, як губка. Вистава “В очікуванні Годо” у режисурі Антоніо Лібери досі

живе в мені... Пам’ятаю таку історію: підходжу до білетерів *Teatru Narodowego* (Національного Театру у Варшаві) мокрий, змерзлий, голодний, худий, убого вбраний, і прошу: “Я учень, не маю грошей, хочу подивитись виставу... Ви мене впустите?” Вони завели мене на третій балкон, дали місце за колоною. Я весь час крутився, щоб щось побачити. Вистава була геніальна! “В очікуванні Годо”! У ролі Лаккі – актор Ярослав Гаєвський. За тією колоною мене ледь не розірвало від переповнення енергією! Тоді вкотре собі сказав: “Я теж так хочу!” І парадокс у тому, що пізніше, на одній із творчих зустрічей у Любліні Гаєвський розповідав, як був юнаком, їздив до Лондона, дивився вистави... І одного разу купив найдешевший квиток...

С. М.: На балконі, за колоною?

М. Н.: Так! (Сміється). Ярослав Гаєвський згадував, як він дивився на сцену, захоплювався грою англійських акторів і подумки заздрив: “Я теж так хочу!” Я просто ошалів! Підійшов після вечора і розповів йому про себе. Часом акторська заздрість стимулює творчість.

С. М.: І що ж далі?

М. Н.: Коли не вдалося вступити до театральної школи (це було трагічно!), залишилась у минулому співпраця з панею Халіною, шкільні виступи на конкурсах, то довелось хоч би кудись вступати. В останній день прийому документів, 30 вересня, подався на філософський факультет до Інституту філософії в Любліні. Провчився там рівно два місяці... Пригадую, як сиджу на лекції стародавньої історії філософії, слухаю... Пара тривала дві години плюс п’ятнадцять хвилин. В голові порожньо, рояться різні думки... “К...ва, – подумав я, – це кінець!” Встав на сороковій хвилині лекції, закрив за собою двері і більше туди не повертався...

С. М.: Тобто?

М. Н.: Місяць по тому, цілий грудень, намотував кола в будівлі інституту на відділі полоністики (підписи, довідки, листи, заяви до декана, проректора, ректора) з проханням мене туди прийняти. І коли шестеро керівників поставили свої підписи на тому папері (досі його зберігаю), то в січні розпочав навчання на факультеті полоністики (Сміється).

С. М.: Як навчався полоніст Новак?

М. Н.: Весело, цікаво, мав добрих друзів, колежанок, не все прочитав, що мав би! Паралельно шукав можливостей виступу на читацьких конкурсах. Це наче було моїм другим, паралельним життям. І – сталося! Вдало дебютував на загальнопольському фестивалі художнього читання. Але після цього знову стало погано.

С. М.:...???

М. Н.: Бо такий собі пан Юрор (ми тепер чемно

*Матеуш Новак у моновиставі
“Ніхто за нас того не зробить”
П. Возняка, А. Міцкевича. Сце-
нарій та режисура – Станіслав
Недзієвський, Матеуш Новак.
Люблін, Польща.*

розкланюємось при зустрічах) на конкурсах під час обговорень старався знецінити мою роботу, робив це публічно, нарочито, з приниженнями. Тільки після року старань, коли я розпочав працю з новим педагогом, Анною Палюх, – зрушилося! Вона у мені щось наче відкрила! Їздив по театральних фестивалях, там показували і моновистави. На них тричі довелося бачити вистави у режисурі Станіслава Недзієвського. І тоді я знову собі сказав: “Я теж так хочу!” І почалося... Недзієвський жив у Слупську, я – в Любліні... Їздив нічними потягами, щоб упросити його попрацювати зі мною. Другим класом, там холод, голод, інфекції, я далі бідно вбраний (студент, мав 21-22 роки). А він усе відтягував... Наприклад, домовляємося зустрітись за тиждень, на десяту. Я приїжджаю – його нема. Через три години – з’являється: “Сьогодні не можу, приїдь за три дні”... І я повертаюся до Любліна... Врешті настав такий день: заходимо до зали!

Почали працювати над нашою першою монодрамою! Робота тривала три місяці по чотири дні на тиждень: зранку – до вечора. Я приїздив на репетиції, вночі спав у холі на дивані... Дякую щиро родині Катажини Сегетовіч-Ярославської і Мацея Ярославського (співроботники осередку культури), вони огорнули мене родинною опікою, бо я не мав ані гроша. Без них би нічого не відбулось.

С. М.: Як працювалося з Недзієвським?

М. Н.: Жахливо!!!

С. М.: ???

М. Н.: Принижував мене, насміхався, вимагав то одягатись, то оголятись... Така характерна особливість творчості: чим гірше, тим глибше я занурювався в тексти Кипріяна Норвіда... Я й дотримуюсь досі цих переконань... Наша вистава у 2011-му одразу перемогла в конкурсі. І далі – пішло: фестивалі, покази! Разом реалізували три вистави. Але я, як самітник, виходжу на поле бою сам, ніхто не продюсує мої вистави...

С. М.: Ніколи не хотілось працювати у колективі, з партнерами?

М. Н.: Спробував у 2017 році. Співпрацював з двома колективами. Цього мені вистачило. Бо найперше – вважаю, треба бути однодумцем з режисером, колегами по сцені. Наразі маю у списку виступи в дев’ятнадцяти країнах світу, сам їх організую, не бачу сенсу когось долучати, вчити когось, на це просто немає сили... Вдома (2012 року купив власне помешкання) відновлююся завдяки своїм домашнім звірятам: готові Норвіду (як поет) і двом псам: Суфлеру та Ірці (на честь моєї улюбленої акторки Ірени Юнг)...

С. М.: Дякую за розмову, бажаю сил і нових вистав!

*Розмова та переклад з польської –
Світлана Максименко*